

Література:

1. Алексішин В. Г. Практическое судовождение / В. Г. Алексішин, В. Т. Долгочуб, О. В. Белов // Одесская национальная морская академия. – Одесса : Фенікс, 2006. – 376 с.
2. Андріянова О. Я. Військово-морська термінологія української мови: формування та семантика : автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова / О. Я. Андріянова. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2011. – 21 с.
3. Бронштейн Д. Я. Устройство и основы теории судна: [учебник] / Д. Я. Бронштейн – Л. : Судостроение, 1988. – 336 с.
4. Варбанец Т. В. Метеорологія. [учебное пособие] / Т. В. Варбанец. – Одесса : Фенікс, 2008. – 228 с.
5. Дмитриев В. И. Навигация и лоция. [учебник для вузов] / В. И. Дмитриев, В. Л. Григорян, В. А. Катенин. [под ред. В. И. Дмитриева]. – М. : ИКЦ Академкнига, 2004. – 471 с.
6. Козак Л. В. Тематична структура української технічної термінології / Л. В. Козак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrtmova.com.ua/2011/Artcl15.pdf>
7. Полевые структуры в системе языка. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 196 с.
8. Снопков В. И. Управление судном [учебник для вузов] / В. И. Снопков. – Санкт-Петербург : АНО НПО Профессионал, 2004.
9. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж. П. Соколовская. – К. : Наукова думка, 1990. – 183 с.
10. Халіновська Л. А. Тематичні групи на позначення назв літальних апаратів та повітряних суден в українській авіалексичі / Л. А. Халіновська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/category/id90/>
11. Харчук Л. В. Тематична класифікація українських електроенергетичних термінів / Л. В. Харчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51291/12-Kharchuk.pdf?sequence=1>
12. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М. : Просвещение, 1973. – 280 с.
13. Ярова Л. В. Російська морська термінологія судноводіння (лінгвістичний аналіз). автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.02 – російська мова / Л. В. Ярова. – Дніпропетровський державний університет, Дніпропетровськ, 2000. – 21 с.
14. Яровая Л. В. Русская морская терминология судовождения / Л. В. Яровая. – Одесса : Фенікс, 2005. – 200 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

15. Военно-морской словарь / [гл. ред. В. Н. Чернавин]. – М. : Воениздат, 1989. – 511 с.
16. Военный энциклопедический словарь. Министерство обороны СССР. Институт военной истории. – М. : Военное издательство, 1983. – 864 с.
17. Морской энциклопедический справочник: в 2 т. [под ред. Н. Н. Исанина.] – Л. : Судостроение, 1987. – Т. 1. – 512 с.
18. Павлов А. С. Военно-морской флот России и СНГ 1992 г. [справочник]. Выпуск 2 / А. С. Павлов. – Якутск, 1992. – 161 с.
19. Самойлов К. И. Морской словарь / К. И. Самойлов. – М. : Военно-морское издательство НКВМФ СССР. – 644 с.
20. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона : в 86 т. – С.-Пб. : Брокгауз-Ефрон 1890-1907. – Т. XIXА (38) : Михаила орден – Московский Телеграф. – 1896. – 6, 477-960, II, 2 с, 21 л. ил., карт. – 517 с.

УДК 81'373.423

О. М. Демська,

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ

СЛОВО І ТЕРМІН 'ОМОНІМ' В УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКАРСТВІ

У статті представлено короткий аналіз історії лексикографічного осмислення слова і терміна 'омонім' в українському мовознавстві. Виявлено певну однотипність тлумачення аналізованої одиниці і як слова, і як терміна, але також деяку недосконалість їхнього тлумачення.

Ключові слова: омонім, визначення, словник, енциклопедія.

В статті представлено короткий аналіз історії лексикографічної інтерпретації слова і терміна 'омонім' у українському мовознавстві. Виявлено певну однотипність тлумачення аналізованої одиниці і як слова, і як терміна, але також деяку недосконалість їхнього тлумачення.

Ключевые слова: омоним, определение, словарь, энциклопедия.

The study of the homonyms in Ukrainian linguistics began with two articles by L. Bulakhovsky «Iz zhivni omonimov» and «De l'homonymie dans les langues slaves». It was in 1928, and from this time there is no completed research about the lexicographic interpretation of the word and the term 'homonym' in this field of studies. That is why we propose a brief analysis of the definitions of this lexical unit as a common word and as a linguistic term. The common word 'homonym' first appeared in two Ukrainian dictionaries, «Russian-Ukrainian Dictionary» (1924-1933) and «Orthographic dictionary» by H. Holoskevych (1929), but the definition of the term appeared before the definition of the word 'homonym' in the «Dictionary of linguistic terms» by Ye. Krotevych and N. Rodzevych in 1957. In other words after the term's explanation, the word's dictionary definition was shaped in Ukrainian linguistics. Namely, the word 'homonym' was first defined in eleven volumes of «Ukrainian Language Dictionary» (1970-1980); then, in the «Big Ukrainian Language Dictionary» (seven editions from 2001 till 2009, Editor V. Busel); and «Ukrainian Language Dictionary» (Editor V. Zhajvoronok, 2012). All these explanations of the common word are the same as the term's explanation. That is confusing, in view of the fact that the word and the term are different units of the language system. Therefore it is necessary to consider the information about the notion 'homonym' from «Ukrainian Language Encyclopaedia» and to supplement the explanation of the common word and the term 'homonym' in the modern Ukrainian dictionaries of different types.

Key words: homonym, definition, dictionary, encyclopaedia.

Початки сучасної української традиції вивчення омонімів та омонімії датуємо 1928 р. і пов'язуємо з двома статтями Л. Булаховського «Из жизни омонимов» [2, с. 330–342], яка виходила двічі – у колишньому Ленінграді 1928 р. і перевиданням у Києві 1978 р., та «De l'homonymie dans les langues slaves», опублікована в Парижі цього ж 1928 р., перевидана російською мовою «Об омонимах в славянских языках» [3, с. 320–329] у Києві 1978 р. Однак, попри те, що омоніми перебували у полі зору лінгвоукраїністів від кінця 20-х рр. минулого століття й особливо після так званої Дискусії з питань омонімії, яка розгорнулася у радянському мовознавстві наприкінці 1950 – початку 1960 рр., упродовж усього цього часу аж до сьогодні усе ще не маємо аналізу лексикографічного опрацювання слова й терміна 'омонім' як окремої розвідки. Тому пропонуємо увазі читача матеріал покликаний заповнити цю прогалину, що й визначає його актуальність. Аналіз лексикографічного опрацювання слова й терміна 'омонім' як окремої розвідки важливий не лише з огляду інтродукції дослідницької логіки класичного мовознавства, а й через українональну потребу по-справжньому повернутися обличчям до корпусних та лек-

сикографічних комп'ютерних технологій опису мовної системи й термінознавства. Важливість ця продиктована сутнісною природою як корпусних, так і лексикографічних (часто йдеться про корпусно-базовані лексикографічні технології) технологій, які вимагають попереднього теоретичного осмислення традиції, сучасного стану та шляху розвитку словникового опису мови загалом та її різних сегментів, чіткого з'ясування природи лінгвальних явищ та однозначного розуміння термінів на їх позначення. Крім того, для технологічного опрацювання мови важливим є розуміння суті саме омонімії та омонімів, оскільки від цього залежить успіх процедури зняття неоднозначностей за умови корпусного опрацювання текстів.

Проблема 'омонімія' у словнику є прикладом позірно простої для з'ясування. З'ясовуючи те, яким чином загально-мовний або термінологічний словник чи енциклопедія опрацьовує реєстрове слово 'омонім', звернімо увагу й на інший важливий лексикографічний аспект – подання омонімічних одиниць мови у словнику, причому залежно від того, який саме рівень мови лексикографовано, реєстровими одиницями можуть бути морфеми, лексеми, фраземи, синтаксеми тощо. Якщо ж зосередитися на омонімії слів, то, знову ж таки, слід пам'ятати про вивчення традиції, методів, прийомів опису омонімів у різних словниках національної мови з погляду діакронії та синхронії, а також про переклад омонімічних слів з мови на мову. Усвідомлюючи всю складність поставленого завдання, його обсяги та обмежені можливості журнальної публікації, зосередимося власне на історії лексикографічної інтерпретації винятково слова й терміна 'омонім' у словниках сучасної української мови від першої половини XIX ст. і до сьогодні.

Слово **омонім** у нас уперше з'являється у словнику, чи реєстрі, «Російсько-українського словника» (1924–1933) за редакцією А. Кримського, С. Єфремова [13], точніше у третьому тому за редакцією С. Єфремова 1927–1928 рр., та в «Правописному словнику» Г. Голошкевича [5], тобто 1929 р., попри те, що цим двом лексикографічним працям передували такі справді непересічні словники як «Краткий малоросійський словарь» (1818) О. Павловського [11], «Словарь малоросійского или юго-восточнорусского языка...» (1838–1843; друк 1966) П. Білецького-Носенка [1], «Словникъ живої народної, письменної і актової мови Руськихъ Югівцян Російської і Австрійсько-Венгерської цесарії» (1873; 1882) Ф. Піскунова [12], «Малоруско-німецький словарь» (1885–1886) Є. Желєхівського та С. Недільського [10], «Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів» (1906) В. Доманицького [6], «Словар української мови» (1905–1907) за редакцією Б. Грінченка [15], «Словник москво-український» (1918) В. Дубровського [7] та низка інших, де не натрапляємо на реєстрові одиниці 'омонім'. І в академічному словнику, і у Г. Голошкевича, аналізована лексема подана якнайпростіше у формі однини з протетичним *г*-і наголошеним другим складом та ремаркою *гр.* у «Правописному словнику» та без протетичного приголового, з наголошеним третім складом, перекладене тотожним відповідником з урахуванням відмінності графічного зображення голосного [і], без ремарки в «Російсько-українському», відповідно: гомонім, -ма, -мові, (*гр.*) [5, с. 109]; Омонім – омонім (ма) [13, с. 1796].

Після Г. Голошкевича та академічного словника 'омонім' через форму однини з протетичним *г*-лексикографують К. Кисілевський, З. Кузеля та Я. Рудницький: гомонім, -ма, -мові [8, с. 33]; **гомонім** <-а> *т* Номонум *п*; -ний <-на, -не> номонум[іш] [18, с. 147]. Крім того, «Правописний словничок» К. Кисілевського засвідчує варіантність наголошування, яка, ймовірно, супроводжує появу й поширення аналізованого слова в українській мові, бо у Г. Голошкевича також маємо наголос на другому складі, а в академічному словнику – на третьому; натомість «Українсько-німецький словник» З. Кузеля та Я. Рудницького наголошує другий склад. У пізнішому «Російсько-українському словнику» 1955 р. за редакцією М. Калиновича при перекладі реєстрової одиниці *омоним* унормовано позицію наголосу на другому складі, що корелює з наголосом вихідної одиниці слівника, а саму словникову статтю доповнено ремаркою *лінгв.*: **омонім** *лінгв.* омонім.

Попри те, що вербальна одиниця 'омонім' з'являється у реєстрі українських словників у 1928 – 1929 рр., уперше його витлумачено лише в 1957 р. і то не як слово, а як термін у «Словнику лінгвістичних термінів» Є. Кротевича, Н. Родзевич [див.: 9, с. 110–111], що визначило засади лексикографування 'омонімія' у загально-мовному словнику тлумачного типу. До появи «Словника лінгвістичних термінів» описувану одиницю інтерпретовано у формі однини, що не зовсім коректно, оскільки повинно бути мінімально дві тотожні за планом вираження й семантично несумісні одиниці, аби відбулася омонімія як така. Натомість після виходу «Словника лінгвістичних термінів» і «Словник української мови» в 11-й тт. [16], і «Великий тлумачний словник української мови» за редакцією В. Бусела (усі видання, починаючи з 2001 по 2009) [4] подають форму множини, але якщо СУМ 1970–1980 реалізує це шляхом відсилання від заголовкового слова у формі однини до множини, то ВТСУМ за редакцією В. Бусела не вдається до такого засобу, а СУМ за редакцією В. Жайворонка [14] взагалі повертається до засад словників початку століття й пропонує форму однини реєстрової лексеми 'омонім'. Далі, усі тлумачні словники після «Словника лінгвістичних термінів» *de facto* переписують запропоновану ним дефініцію, дещо модифікуючи її, узгоджуючи форму заголовкового слова й граматичне оформлення пояснювальної частини статті, подаючи або ні ремарку *гр.*, *лінгв.*, наприклад:

Словник лінгвістичних термінів:

ОМОНІМИ, омонимы (від *гр.* *homos* – однаковий, *опута*, *опота* – ім'я) – слова, однакові за звучанням і різні за значенням [9, с. 110].

Словник української мови в 11-й тт.:

ОМОНІМ *див.* **ОМОНІМИ**. [16, т. V с. 695]

ОМОНІМИ, *ів, мн.* (*одн.* **омонім**, *а, ч.*). Слова, однакові за звучанням, але зовсім різні за значенням [16, т. V с. 695].

Великий тлумачний словник української мови:

ОМОНІМИ, *ів, мн.* (*одн.* **омонім**, *а, ч.*). Слова, однакові за звучанням, але зовсім різні за значенням [4, с. 842].

Словник української мови:

ОМОНІМ, *а, ч.* [...] *лінгв.* Слово, однакове за звучанням з іншим, але різне з ним за значенням [14, с. 685].

Отже, маємо підстави стверджувати, що українська лексикографічна традиція з'ясування значення лексеми 'омонім' закорінена в описі терміна *омоніми* в «Словнику лінгвістичних термінів» Є. Кротевича, Н. Родзевич 1957 р.

В українському мовознавстві дещо, хоча не кардинально, відрізняється від загально-мовної енциклопедична інтерпретація термінопоняття *омоніми*, репрезентована «Енциклопедією Українська мова» (2000; 2004). Мінімальною є відмінність дефініції термінопоняття 'омоніми' в енциклопедії та у «Словнику...» Є. Кротевича і Н. Родзевич, але за обсягом і змістовим наповненням енциклопедична стаття усе ж відрізняється від словникової, оскільки тут маємо розгорнутий науковий виклад знань про омоніми й омонімію сучасної української мови [див. 17, с. 434–436], що відповідає ідеї енциклопедії. Проте філологічні словники, що вийшли друком після цього теоретичного наукового видання, не враховують ні загальної інформації про омоніми й омонімію, ні навіть енциклопедичної дефініції, що набула такого формату:

ОМОНІМИ [...] – слова або їхні окремі граматичні форми, а також стійкі словосполучення, морфеми, синтаксичні конструкції, що при однаковому звучанні (або написанні) мають абсолютно різні значення [17, с. 434].

При тлумаченні слова *омоніми* у філологічному словнику доцільно було б врахувати і, відповідно, доповнити словниковий опис елементами 'абсолютно різні значення' й 'написанні', але не зважати на 'або...' з огляду на орфографічні принципи сучасної української мови, а отже лексикографувати його так: ОМОНІМИ, -ів, *мн.* (*одн.* омонім, -а, ч.) – слова, однакові за звучанням і написанням, але абсолютно різні за значенням...; або – слова, однакові за звучанням і написанням, що мають різні, не пов'язані між собою значення. Далі будувати словникові статті до заголовкових слів *омофони* – однакові за звучанням, але різні за написанням і значенням, і *омографи* – однакові за написанням, але різні за звучанням і значенням. Щодо числової форми заголовкового слова, то тут також доцільно бути послідовним та корелювати засади лексикографування як слів, так і термінів 'омонім', 'синонім', 'антонім', 'паронім' etc. Паралельно з уточненням тлумачення лексеми *омонім(и)*, особливо у її термінологічному прояві, зважаючи на технологічний аспект повинно йтися про ширший контекст розуміння тотожності форм і несумісності значень й охоплювати семантичну двозначності, чи *ambiguity*, невизначеність, або *vagueness*, оскільки всі ці явища разом із уже традиційною *омонімією* зазвичай стають каменем спотикання у процесі програмного опрацювання мови.

Отже, з появою наприкінці 1920-х рр. у словниках українських словників реєстрової одиниці '*омонім(и)*' починають формуватися засади її словникового подання – усталення числової форми заголовкової одиниці, спосіб з'ясування значення, ілюстрування тощо. Однак говорити про завершеність цього процесу все-ж не доводиться, що гірше, сучасні філологічні словники тлумачного типу не надто враховують досягнення лінгвоукраїністики у галузі омоніміки, що звужує можливості технологізації дослідницьких процесів.

Література:

1. Білецького-Носенко П. Словарь малороссийского или юго-восточнорусского языка...» (1838–1843; друк 1966)
2. Булаховський Л. А. Из жизни омонимов [Текст] / Леонид Арсеньевич Булаховський // Зб. наук. праць в 4-ох тт. – Т. 3. – К. : «Наукова думка», 1978. – С. 330–342.
3. Булаховський Л. А. Об омонимах в славянских языках [Текст] / Леонид Арсеньевич Булаховський // Зб. наук. праць в 4-ох тт. – Т. 3. – К. : «Наукова думка», 1978. – С. 320–329.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василюга-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Глоскевича Г. Правописний словник [Текст] / Г. Голоскевич. – Вид. 10 (препринт). – Лондон, 1977. – 451 с.
6. Доманицький В. Словарик: Пояснення чужих та не дуже зрозумілих слів [Текст] / В. Доманицький. – К. : Друк. С. А. Борисова, 1906. – 128 с.
7. Дубровський В. Словник московсько-український [Текст] / В. Дубровський. – К. : Рідна мова, 1918. – 542 с.
8. Кисілевський К. Правописний словничок [Текст] / д-р. К. Кисілевський. – Львів : ДВШК, 1934. – 179 с.
9. Кротевич Є. Родзевич Н. Словник лінгвістичних термінів [Текст] / За заг. ред. Є. В. Кротевича. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.
10. Малоруско-німецький словар: У 2-х тт. [Текст] / Уложили: Євгеній Желеховський та Софрон Недільський. – Львів, 1886. – VIII + 1118 + 10 с.
11. Павловський А. П. Краткий малороссийский словарь [Електронний ресурс] / А. П. Павловський // Грамматика малороссийского наречия. – СПб., 1818. – <http://litopys.org.ua/rizne/slovpavl0.htm#slovar>.
12. Піскунов Ф. Словникъ живої народної, письменної і актової мови Руськихъ Югівщан Російської і Австрійсько-Венгерської царстві [Текст] / Ф. Піскунов. – К., 1882. – 304 с.
13. Російсько-український словник: У 3-х тт. [Електронний ресурс] / Гол. ред. А. Кримський, С. Єфремов. – К., 1924–1933. – http://r2u.org.ua/html/krym_details.html
14. Словник української мови [Текст] / Відп. ред. В. В. Жайворонко. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1316 с.
15. Словник української мови [Текст] / Упоряд. Б. Грінченко. – Препринт. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. I – I V.
16. Словник української мови. [Текст] / Відп. ред. І. К. Білодід. – Тт. I–XI. – К. : «Наукова думка», 1970 – 1980.
17. Тараненко О. О. Омоніми [Текст] / О.О.Тараненко // Енциклопедія Українська мова. – Київ : Ви-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. – 434–436 с.
18. Українсько-німецький словник [Текст] / Склали Зенон Кузеля, Ярослав Рудницький при співпраці Карла Г. Маєра. – Ляйпціг : Отто Гаррасовіц, 1943. – 1494 с.

УДК 001.4(802.0):336.71

О. І. Дуда,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ПРИКМЕТНИКА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІТЕРАТУРИ З ФІНАНСОВОЇ СПРАВИ)

Результатом проведеного аналізу ад'єктивної термінологіки англійської мови на матеріалі літератури з фінансової справи стало встановлення особливостей термінологізації та семантизації прикметників в межах досліджуваної терміносистеми. Автором здійснено кількісну обробку ад'єктивного термінологічного корпусу фінансової галузі за показником відсоткового співвідношення.

Ключові слова: термінологізація, семантизація, термінологізований прикметник, ад'єктивний термінологічний корпус.

Результатом проведенного анализа адъективной терминологіки англійского языка на материале литературы по финансовому делу стало определение особенностей терминологізации и семантизации имен прилагательных в пределах исследуемой терміносистемы. Автором осуществлено количественную обработку адъективного терминологіческого корпуса финансовой отрасли по показателю процентного соотношения.

Ключевые слова: терминологізация, семантизация, терминологізованное имя прилагательное, адъективный терминологіческий корпус.

The determination of the terminologization peculiarities of the adjectives within the investigated term system became the result of the accomplished analysis of the English adjective terms based on the professional financial literature. The calculation of the adjective terms within financial sublanguage with the percentage index was realized by the author.

Key words: terminologization, semantization, terminologized adjective, adjective term system.